

FTAMP 14.15.01

<https://doi.org/10.26577/JOS-2019-3-o8>**Рүстемова А.¹, Ашинова Ж.Е.², Окада А.³**¹Phd докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: aktolkynkz2015@gmail.com²Т.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: janar72@mail.ru³PhD докторы, профессор, Токио шет тілдер университеті,
Жапония, Токио қ., e-mail: aokada@tufs.ac.jp**ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ
ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯЛАНУЫНЫҢ БАҒЫТТАРЫ**

Жоғары білім беру жүйесіндегі интернационализациялану үдерісі салыстырмалы түрде жаңа құбылыс, алайда аз уақыттың ішінде ол түсініктер мен тәсілдердің кең ауқымына айналды. Интернационализация – оқу орындарының қызмет көрсету саласында, зерттеуде, оқыту процесінде халықаралық және мәдениетаралық өлшемдердің интеграциялану процесі. Мақаланың басты мақсаты Қазақстанның жоғары оқу орындарындағы интернационалдану үрдісінің бағыттары мен ерекшеліктерін анықтау болып табылады. Қазақстанда жоғары оқу орындарының интернационалдану процесі мемлекеттің тәуелсіздік алуымен басталып, қазіргі таңда қарқынды түрде дамып отыр. Академиялық ғылыми-зерттеу деректері, халықаралық ұйымдардың ресми деректері мен веб-сайттар материалдарын сапалы талдау негізінде, Қазақстанда жоғары оқу орындарын интернационалдандырудың негізінен сыртқы түрі, оның ішінде кредиттік ұтқырлық жақсы дамуда, ал оқытушы-профессорлардың мобильділігі студенттермен салыстырғанда әлі де болса даму көрсеткіші төмен деген тұжырымы дәйектелді. Сонымен қатар, мобильділіктің өзінде де көбіне біржақты даму басым екені анықталды.

Түйін сөздер: Қазақстанның жоғары білім беру жүйесі, интернационалдану үдерісі, академиялық мобильділік, трансшекаралық білім беру.

Rustemova A.¹, Ashinova Zh.E.², Okada A.³¹Phd doctoral student, al -Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: aktolkynkz2015@gmail.com²Candidate of Historical Sciences, Associate Prof., al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: janar72@mail.ru @mail.ru³Prof., Phd Dr., Tokyo University of Foreign Studies, Japan, Tokyo, e-mail: aokada@tufs.ac.jp**Directions of Internationalization of Kazakhstani Higher Education System**

The process of internationalization in higher education is relatively new, but in a short period of time it has acquired a wide range of concepts and approaches. Internationalization is the process of integrating international and intercultural criteria in the field of educational services, research and training. The main purpose of the article is to identify trends and features of the process of internationalization in higher education institutions of Kazakhstan. The process of internationalization of higher education in Kazakhstan began with the independence of the state and is currently developing dynamically. Based on the qualitative analysis of academic research data, official data of international organizations and website materials, it is argued that the main prospects for the internationalization of higher education institutions in Kazakhstan, including credit mobility, are well developed, however the mobility of teaching staff is still lower compared to students. The unilateral development of academic mobility is also observed.

Key words: higher education system of Kazakhstan, the process of internationalization, academic mobility, cross-border education.

Рүстемова А.¹, Ашинова Ж.Е.², Окада А.³

¹Phd докторант, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: aktolkynkz2015@gmail.com

²к.и.н., доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: janar72@mail.ru

³Phd доктор, профессор, Токийский университет иностранных языков, Япония, г. Токио, e-mail: aokada@tufs.ac.jp

Направления интернационализации системы высшего образования Казахстана

Процесс интернационализации в системе высшего образования является относительно новым, но за короткий период времени он приобрел широкий спектр концепций и подходов. Интернационализация – это процесс интеграции международных и межкультурных критериев в области образовательных услуг, исследований, обучения. Основной целью статьи является выявление тенденций и особенностей процесса интернационализации в высших учебных заведениях Казахстана. Процесс интернационализации высшего образования в Казахстане начался с обретения независимости государством и в настоящее время динамично развивается. На основе качественного анализа данных академических исследований, официальных данных международных организаций и материалов веб-сайтов аргументируется, что основные перспективы интернационализации высших учебных заведений в Казахстане, включая кредитную мобильность, хорошо развиты, а мобильность профессорско-преподавательского состава все еще ниже по сравнению со студентами. Также наблюдается одностороннее развитие академической мобильности.

Ключевые слова: система высшего образования Казахстана, процесс интернационализации, академическая мобильность, трансграничное образование.

Кіріспе

Жоғары білім беру жүйесіндегі интернационализациялану үдерісі салыстырмалы түрде жаңа құбылыс, алайда аз уақыттың ішінде ол түсініктер мен тәсілдердің кең ауқымына айналды. Жоғары білімнің интернационализациялануы жайлы сөз қозғайтын көптеген зерттеулер, оның Еуропада алғашқы жоғары оқу орындары ашылған кезде пайда болғанын, атап айтқанда, Орта ғасырлар мен Еуропадағы қайта өрлеу кезеңінен бастау алатынын айтады. Мәселен, сол кездегі діни қажылықтан басқа, студенттер мен ұстаздар, профессорлар Еуропаның елдерінде немесе өзге құрлықтарда орналасқан университеттерге жаңа білім, ғылым, орта іздеп сапар шекті. Бұл қазіргі таңдағы біздің түсінігіміздегі ортақ тілді игеріп, тәжірибе алмасып, көзқарастарын бөлісуге бағытталған университет оқытушылары мен студенттерінің мобильділігін еске түсіреді. Интернационализация үдерісінің жүзеге асуына ұлттық мемлекеттер болуы шарт. Себебі, интернационализация – әртүрлі ұлттардың көзқарасы, мәдениеті тұрғысынан білім мен ғылымға деген қарым-қатынасы, білім мен дәстүрдегі пікір алмасулары болып табылады (Петрович О., 2009: 32).

Интернационализация ұғымы

1990-шы жылдардың ортасында Дж. Найт алғашқылардың бірі болып институционалды деңгейде интернационализациялану процесі

немесе ұйымдастыру әдісі деген ұғымды пайдаланды. Найт интернационализациялануды «оқу орындарының қызмет көрсету саласында, зерттеуде, оқыту процесінде халықаралық және мәдениетаралық өлшемдердің интеграциялану процесі» деген анықтама берді (Дж.Найт, 1994:7). Бұл анықтама біраз жылдар интернационализациялануды түсіндіру үшін пайдаланып келді. Алайда, институционалды негіздегі анықтаманың шектеулерін ескере отырып, Найт «ұлттық, салалық және институционалды деңгейдегі интернационализация дегеніміз – жоғары білім беруде, оның мақсаты мен функцияларына халықаралық, мәдениетаралық немесе жаһандық өлшемдерді интеграциялау процесі» деген жанартылған анықтама берді (Дж.Найт, 2008:21). Дж.Найтқа қоса Кем және де Вит (2005), Тейхлер (2004), Альтбах, Рейсберг және Рамбли (2009) сынды көптеген ғалымдар интернационализация ұғымының күрделілігі мен оның жаһандану және аймақтандырумен байланысын, осы екі процестегі жоғары білім берудің рөлін атап өтеді. Интернационализация көптеген өлшемдерді, компоненттерді, тәсілдерді және іс-әрекеттерді қамтитын кең ауқымды термин. Ол студенттерге арналған кредиттік және дипломдық ұтқырлық, академиялық алмасу және жаһандық таланттарды іздестіру, оқу жоспары мен нәтижелерін дамыту, ынтымақтастық пен бәсекелестікті дамытуға бағытталған франчайзинг пен салалық кампустарды дамыту және т.б. әрекет-

терді қамтиды. Бірінші кестеде Найт белгілеген төрт жалпы көзқарас: белсенділік, құзіреттілік, ұстаным және процеске (Knight, 1997: 6) сәйкес, өзге ғалымдардың интернационализация ұғымына қатысты берген анықтамаларының классификациясы көрсетілген.

Белсенділік аспектісінен қарастырғанда, жоғары білім берудегі интернационализация – халықаралық білім берудің оқу процесіне интеграциялану үрдісі. Бұл ұстанымды жақтаушылар ретінде Харари, Класек, т.б. ғалымдарды атауға болады. Ғалымдардың пікірінше іс-шараларға негізделген мұндай тәсіл халықаралық ынтымақтастықтың артып, ұлттық қауіпсіздіктің күшеюіне және экономикалық бәсекелестік қабілетінің өсуіне септігін тигізеді.

Құзіреттілік тарапынан қарастырғанда, Содеквиттің пайымдауынша интернационалдандыру «оқытудың сапасын арттыру және қажетті құзіреттілікке жету үшін, оның тұтас басқаруының барлық аспектілерінде халықаралық өл-

шемдерді енгізу арқылы ұлттық жоғары оқу орнынан халықаралық жоғары оқу орнына айналу процесі» (Soderqvist, 2002:29) болып табылады. Интернационализация институттың оқу және зерттеу жұмыстырына қатысты мүмкіндіктерін жақсартады және университетке өз курстарын халықаралық нормаларға сай бағалауға мүмкіндік береді. Әдетте университеттер шет елдік студенттерді қызықтыру үшін, сонымен қатар жоғары білікті отандық студенттер мен жоғары дәрежелі ғылыми қызметкерлерді тарту үшін интернационализацияланады.

Дүниетаным, ұстаным тұрғысынан алғанда интернационализация дегеніміз жетекші мекеменің қолдауымен халықаралық кампус сипатын күшейту процесі болып табылады.

Ғалымдардың соңғы тобы интернационализацияны тұрақты үдеріс ретінде қарастырып, оған оқу, зерттеу және институттың қызмет көрсету функцияларына халықаралық, мәдениетаралық өлшемдерді енгізу деп түсіндіреді.

1-кесте – Интернационализация ұғымына қатысты ғалымдардың берген анықтамаларының классификациясы (Blanca L. Delgado-Márquez et.al, 2011: 270)

Жоғары оқу орындары жағдайындағы интернационализация

1. Белсенділік

Интернационализация – әсіресе халықаралық студенттердің оқу процесіне қатысуы, студенттердің, оқытушылардың алмасуын қоса алғандағы оқу процесіндегі мәдениетаралық өлшемдерге баса назар аударатын жоғары білім берудегі белсенділік іс-шаралары.

Харари (1992)
Класек (1992)
Арум және Ване де Уотер (1992)
Местенхаузер (1998)
Грин және Олсон (2003) Джавалги (2003)
Пауэл (2004)
Грин және Шоенберг (2006)

2. Құзіреттілік

Интернационализация – жаһандық нарықта бәсекелесу үшін маңызды болып табылатын дағдыларды, білімді, көзқарастарды және құндылықтарды дамытуға баса назар аударатын үрдіс.

Содеквист (2002)
Ван дер Венде (2007)
Аюби, Масуд (2007)
МакГован және Поттер (2008)
Элькин және басқа (2008)
Липсетт (2009)

3. Дүниетаным, ұстаным тұрғысынан

Интернационализация – мәдениетаралық, халықаралық перспективалар мен бастамаларға қолдау көрсететін, бағалайтын қолайлы орта мен жағдай жасау.

Пискерт және Терлингтон (1992)
Хансон және Мейерсон (1995)

4. Тұрақты үдеріс

Түрлі іс-шаралар, саясат, рәсімдерді үйлестіру арқылы оқыту, зерттеу және қызмет көрсету салаларына халықаралық, мәдениетаралық өлшемдерді интеграциялауды көздейтін үрдіс.

Найт (1994)
Шурман (1999)
Де Вит (2002)
Олсон (2001)

Жоғарыда келтірілген анықтамалардан түйетініміз, интернационализация – халықаралық, мәдениетаралық және жаһандық мазмұн мен өлшемдердің жоғары білім беру институттарының функциялары мен мақсаттарына интеграциялануын сипаттайтын көп қырлы, көп өлшемді үрдіс (Ота, 2018: 93).

Жоғары оқу орындарының интернационалдану түрлері

Жоғары білім берудің интернационализациялануы дегеніміз не, немесе ол қалай жүзеге асады деген сауалдарға жауап беру барысында, интернационализацияның саясаты мен бағдарламасында, үздіксіз дамып, өзара байланыста болатын негізгі екі компонент бар (Knight, 2008, p. 22-24). Оның бірі – сыртқы интернационализациялану (internationalisation abroad), оның ішіне білім беру саласындағы шет елдерде жүзеге асып жатқан барлық іс-шаралар кіреді. Мәселен: студенттердің немесе оқытушылардың алмасуы, жобалар, бағдарламалар мен провайдерлер. Екіншісі ішкі интернационализация (internationalisation at home), ол өз кезегінде оқу жоспарына бағытталған және бір елдің ішіндегі оқу орындары арасында жүзеге асады. Интернационализацияның қай түрі болса да оқу бағдарламалары мен халықаралық, жаһандық, мәдениетаралық түсініктің дамуына бағытталған.

Сыртқы интернационалдану өз кезегінде төменгі компоненттерден тұрады:

- Кредиттік мобильділік
- Қызметкерлердің мобильділігі
- Толық академиялық деңгейді алу ұтқырлығы
- Траншекаралық жеткізу

Шет елдік студенттер мобильділік бағдарламаларымен Erasmus сияқты қысқа мерзімді алмасуға немесе толық дипломды бағдарламалармен шет елге оқуға баруы мүмкін. Жоғары оқу орындарында шет елдік студенттердің оқуы оларды қабылдаушы университеттермен қатар үкімет, қала әкімшілігі және «жоғары білім бе-

ру бизнесіне» қатысы бар өзге ұйымдар үшін маңызды. Осыған дейін оқытушылардың мобильділігі стратегиялық тұрғыдан азырақ дамыған болатын, алайда оқу бағдарламасының интернационалдануының арқасында, оның да маңызы артуы мүмкін.

Студенттер мобильділігі

Кредиттік мобильділік немесе ұтқырлық интернационалдану саясатында маңызды рөл атқарады. Әсіресе еуропалық саясатта оның орны ерекше, себебі ол жұмысқа тұру мүмкіндігіне, білікті мамандардың миграциясына және оқу орындары берген деңгейлердің мобильділігіне тікелей әсер етеді. 2012 жылы Еуропалық Одақ өзінің бетке тұтар Erasmus бағдарламасының 25 жылдығын атап өтті. 1987 жылы басталған бұл бағдарламаға осыған дейін үш миллионнан астам мобильді студенттер қатысып, қатысушы елдер саны 11-ден 33-ке дейін көбейген (Hans de Wit et all, 2015: 50).

Екінші кестеде аймақ бойынша соңғы алты жылда шет елге оқуға кеткен студенттердің саны көрсетілген. ЮНЭСКО-ның ақпараттарынан түйетініміз, жылдан жылға жоғары оқу орындарының интернационалдану көрсеткіші жоғарылауда. Қай аймақты алсаңыз да студенттер ағымы толастамауда. Бір қызығы, көп жағдайда Араб елдерінің студенттері академиялық мобильділік бойынша Франция мемлекетін (29%), Орталық және Шығыс Еуропа елдерінің студенттері Германияны (16%), Орта Азиядан шыққан студенттер Ресей Федерациясын (46%), ал Шығыс Азия мен Тынық мұхиты (28%), Латын Америка мен Кариб теңізі елдерінің (33%) жастары Американы таңдайтын көрінеді. Батыс Еуропалық студенттер Ұлыбританияны жөн көрсе (23%), Оңтүстік және Батыс Азия мемлекеттерінен шыққан студенттер (38%) АҚШ-ты таңдайды екен (Varghese, 2013: 14).

2-кесте – Шет елге оқуға кететін студенттер саны (аймақ бойынша)

Көрсеткіш	Шет елде оқитын халықаралық жоғары оқу орындарының студенттері, барлық елдер (адам)					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Барлық әлем	4058385,2	4230286,1	4495944,3	4787696	5085893	5085159,4
Араб елдері	327216	355435	406524	441533	481314	468762
Орталық және Шығыс Еуропа	419840	419729	429912	442372	451169	450692

Орталық Азия	150268	175199	221047	248841	274505	271434
Шығыс Азия және Тынық мұхиты елдері	1146533	1170156	1228372	1296950	1368347	1367025
Латын Америка және Кариб теңізі елдері	258146	265476	280854	299782	311368	312128
Солтүстік Америка және Батыс Еуропа	623571	642693	660722	681165	692625	692933
Оңтүстік және Батыс Азия	366475	385169	441963	501113	572279	568830
Оңтүстік Сахара және Африка	290917	296148	330676	355664	372273	367482
Шағын дамушы арал мемлекеттері	95326	96181	97285	98574	101430	101241

Ақпарат көзі: <http://data.uis.unesco.org>

Оқытушылар мобильділігі

Мобильділік жайлы сөз қозғалғанда, негізгі көңіл студенттерге бөлінеді. Алайда, сирек те болса оқытушылар мен университет қызметкерлерінің мобильділігі жүйелі түрде іске асып отырады. Университет аралық келісімшарттар ұстаздар мен зерттеушілерге арналған академиялық алмасу бағдарламаларын да қамтиды. Алайда, көп жағдайда шешім кафедралар мен жеке ғалымдардың қалауына байланысты болады. Постиглионе мен Альтбахтың пікірінше: «Университетте сабақ беретін оқытушылар кез келген академиялық ортаның интернационалдану стратегиясында негізгі рөл атқаратыны анық. Анығын айтқанда, профессорлар – филиалдарда сабақ беретін, франчайзинг бағдарламаларына арналған оқу жоспарларын құратын, шет елдік әріптестерімен бірлесіп зерттеулер жүргізетін, шет елдік студенттерге дәріс беретін, халықаралық басылымдарда мақала жариялайтын адамдар. Шынында ғалымдардың толық, белсенді және ынталы қатысуынсыз, интернационализациялау әрекеттері сәтсіздікке ұшырайды» (Постиглионе мен Альтбах, 2013: 11).

Толық академиялық деңгейді алу ұтқырлығы

2000 жылдан 2010 жылға дейін жаһандық деңгейдегі мобильділік 2,1 миллионнан 4,1 миллионға дейін артып, орташа жылдық көрсеткіші 7,1% құрап, 2020 жылы жеті миллионға жетеді деп күтілуде. Оның 41% Еуропаны, ал 21% АҚШ-ты таңдайды деп күтілуде. Ал, ең тез дамып келе жатқан өңірлер ретінде Латын Америкасын, Кариб теңізі мен Азия-Тынық мұхиты аймағын атауға болады. 2010 жылғы деректерге сүйенсек,

оқу ақысы жоғары болғанына қарамастан студенттердің басым бөлігі, нақтырақ айтқанда 37% ағылшын тілінде сөйлейтін елдерді таңдаған, оның ішінде Америка 17%, Ұлыбритания 13% және Австралия 7%. Одан кейінгі кезекте оқу ақысы салыстырмалы түрде төменірек болып табылатын Германия мен Франция орналасқан. Франция шет елдік студенттерді мықты тарихи, мәдени және лингвистикалық тұстарымен қызықтырса, Германия халықаралық оқу аймағы ретінде өзінің атағын шығару үшін біраз қаражат бөлді.

Трансшекаралық білім беру

Трансшекаралық немесе трансұлттық білім беру дегеніміз – студенттердің академиялық дәреже беретін оқу орны орналасқан мемлекеттен бөлек елде оқуы (O'Mahony, 2014). Бұл студенттердің трансшекаралық ағымынан басталып, орталықтар мен кампустардың дамуына ұласып, соңында бағдарламалардың виртуалды мобильділігін қалыптастыратын, жоғары оқудың жаһандану кезеңін білдіреді (Varghese, 2013). Оның ерекшелігі, осы үлгіні пайдаланатын елдер мен мекемелер санының шектеулігінде.

Шет елдік жоғары оқу орындарының филиалдары мен франчайзинг операцияларының санының өсуі маңызды болғаны соншалық, Британ Кеңесі мен DAAD (2014) баяндамаларында ол «бірқатар дамушы елдердегі жоғары білімнің маңызды құрамдас бөлігі» ретінде сипатталған. Шын мәнінде бұл кампустар мен операциялардың басым бөлігі дамушы елдерде орналасқандығын атап өту қажет, ал оның негізін қалаушылар ағылшын тілді мемлекеттер болып табылады. Мәселен, бакалавр деңге-

йіне қабылданған Ұлыбритандық студенттердің 20% оффшорлық кампуста немесе аталмыш елдің жоғары оқу орындарының франшизалық бағдарламаларын иемденген шет елдік университеттерде оқиды (Альтбах, 2012:7). Дәл сол сияқты Австралияның халықаралық студенттерінің 25%-дан астамы шет елдерде оқиды.

Қазақстандағы ЖОО интернационалдандуы

Қазақстан өзінің тәуелсіздігін алғаннан бастап, басты басымдық, бәсекеге қабілетті ғылыми-зерттеулік қызметті жүргізу үшін қажетті адами ресурстарды дамыту мәселесі тұрды. Бұл мәселені шешуде Елбасы Н.Ә. Назарбаев 1993 жылы шетел университеттерінде білім алып, дамыған елдердің озық тәжірибелерін ел экономикасын көтеруге қолдану мақсатында Қазақстан Республикасы Президентінің Халықаралық «Болашақ» бағдарламасын қабылдап, бұл бағдарлама бүгінгі таңда да жүзеге асырылуда. Осы «Болашақ» бағдарламасы арқылы Тәуелсіз Қазақстанның жоғары білім беру жүйесіндегі алғашқы интернационализациялану үрдісі жүрді деп айта аламыз. «Болашақ» халықаралық стипендиясы іске асырылған жылдары әлемнің 35 еліндегі 170 үздік жоғары оқу орындарында оқу үшін 12 000-нан астам қазақстандыққа стипендия тағайындалған (<https://www.bolashak.gov.kz/kz/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html>).

Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінің интернационализациялануының негізгі қадамы Болон үрдісіне сай жоғары білім беру саласында жүргізілген реформалармен байланысты болғаны белгілі. Атап айтқанда, жоғары білім беру жүйесінің үш сатылы құрылымға көшуі, оқу жоспарларына, бағдарламаларына, оқыту әдістеріне өзгерістер енгізе отырып, шет елдерден білікті профессорлар мен ғылыми қызметкерлерді дәріс оқу үшін шақыру, шетелдік студенттерді оқуға тарту, профессор-оқытушылар мен студенттер арасында халықаралық академиялық ұтқырлықты, халықаралық біріккен зерттеу жобаларын жүзеге асыру жұмыстары жобаланған болса, бүгінгі таңда осы жоспарлар республикада орналасқан түрлі деңгейдегі жоғары оқу орындарының қатысуымен жүзеге асып жатқаны белгілі.

Негізінен білім беру саласының интернационализациялануы мәселесінің әрбір бағыты мемлекеттік деңгейдегі маңызды құжаттарда айқындалған. Атап айтқанда, білім беру жүйесінде – жоғары сыныптар мен ЖОО-да ағылшын тілінде оқытуға кезең-кезең көшу арқылы,

даярланатын кадрлардың бәсекелестік қабілетін арттыру және білім беру секторының экспорттық әлеуетін көтеру; коммерциялық емес ұйымдардағы жекеменшік ЖОО-ды халықаралық тәжірибеге сәйкес трансформациялау мәселелері «Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадамда» белгіленген (<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000100>).

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының мақсаттары – еліміздің экономикалық әл-ауқаты үшін бәсекеге қабілетті адами капиталды дамыту; әлемдік білім беру кеңістігіне бірігу; білім беру саласындағы үздік әлемдік тәжірибелерге сай келетін жоғары білім сапасының жоғары деңгейіне қол жеткізу. Осы мақсаттарға жету үшін 2020 жылға дейін орындалуы керек міндеттердің қатарында – жоғары білім беру жүйесіндегі шетелдік студенттердің, оның ішінде коммерциялық негізде оқитындардың үлес салмағын – 3%-ға жеткізу мәселесіне баса назар аударылған. Жоғары білімнің мазмұны мен құрылымын Болон процесінің параметрлеріне сәйкестендіру арқылы жоғары білімнің еуропалық аймаққа енуін қамтамасыз ету мақсатында – білім беру бағдарламаларының құрылымы мен мазмұнында таңдау бойынша компоненттерді көбейту арқылы – академиялық еркіндікті дамыту, Болон декларациясының принциптерінің бірі ретінде академиялық ұтқырлықты дамыту мақсатында білім алушыларды оқудың барлық кезеңінде кемінде бір академиялық кезеңде шетелде, оның ішінде Президенттің «Болашақ» бағдарламасының гранты есебінен оқытылу, академиялық ұтқырлық орталығын құру, білім беру бағдарламаларын іске асыруға және ғылыми-зерттеу қызметін жүзеге асыру көлеміне байланысты республиканың ЖОО-лары жіктеушінің жүйесін құруды жоспарланған (<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118>).

«Білім беруді дамыту – 2050 мемлекеттік бағдарламасына» сәйкес 2010 жылдан «Болашақ бағдарламасы студенттерінің 100% магистратура және докторантура бағдарламасында оқиды немесе бір семестрден бір академиялық жылға дейінгі ұзақтығы бар ғылыми тағылымдамадан өтеді» (2014) (Қазақстан Республикасында 2015-2020 жылдарға арналған білім беру жүйесін реформалаудағы стратегиялық бағыттарды әзірлеу. Диагностикалық есеп, 2014:147). Халықаралық жағдайда студенттердің ұтқырлық мәселесіне жүргізілген зерттеулердің нәтижесі көрсеткендей 2020 жылға қарай студенттердің ұтқырлығы

ғы 5,8 млн, ал 2025 жылға қарай 8 млн адамға артады деп күтілуде. Бүгінгі таңда студенттердің мобильділігі негізінен алты елдің аумағында жүзеге асуда. Олар: АҚШ, Ұлыбритания, Германия, Франция, Австралия, Жапония. Еуропа негізінен шет елдік студенттерді қабылдайтын аймақ болса, ал Азия шетелге студенттерін жіберетін аймақтардың тізімін бастап, ЭЫДҰ (OECD) құрамындағы елдерде оқитын шетелдік студенттердің 43%-ын құрап отыр (Яновская О., 2012: 12). Ресей ғалымдарының пікірінше, ТМД аумағында білім беру ісінің интернационализациялануында Қазақстан мен Татарстан алдыңғы орында тұр. Оның айқын көрсеткіші ретінде 2000-2010 жылдар аралығында қазақстандық түлектердің басым бөлігі (27 833 адам) жоғары білімді Ресей университеттерінде алуымен айқындалса, келесі бір себебін 2012-2020 жж. арналған академиялық ұтқырлық Стратегиясының қабылдануымен байланыстырады (Егер М., 2015: 31). Стратегияны жүзеге асыруда академиялық ұтқырлықты дамытуда төмендегі мәселелерге баса назар аударылады:

- ішкі ұтқырлықты жандандыру;
- сыртқы ұтқырлықтың сапасын арттыру;

Қазақстанға келетін шетелдік оқытушылардың, зерттеушілердің, студенттердің сапасын арттыру (кіріс ұтқырлығы)

– көптілді білім беру қағидаттарын жүзеге асыру;

– жоғары оқу орындарының шетелдік серіктес жоғары оқу орындарымен және халықаралық ұйымдармен тікелей баланысын кеңейту. Стратегияны жүзеге асыру барысында 2020 жылға қарай студенттердің 20% академиялық ұтқырлықтан өтеді деп жоспарланған (Стратегия, 2012: 6-7, 11). Осы Стратегияны жүзеге асыру үшін әрбір жоғары білім беру жүйесі өздерінің жоспарларын жасады. Солардың бірі – М. Өтемісұлы атындағы Батыс Қазақстан Мемлекеттік университеті. Университет Эразмус Мундус халықаралық бағдарламасы бойынша Польша, Испания, Греция, Германия, Португалия, Швеция, Австрия, Қазақстан, Өзбекстан елдерінің 18 жоғары оқу орны мен 6 қауымдастырылған мүшесі қатысатын «Трансферт знаний, навыков и идей в Центральную Азию-TOSCA2» жобасын жүзеге асыруға қатысуда (<https://wksu.kz/kz/2016-01-28-14-24-14/dualdy-o-ytu-zh-jesi-men-leumettik-seriktestikter-arasyn-da-y-kelisimsharttytizimi/53-catuchpro/476-b-mu-2012-2020-zhyldar-a-arnal-an-internatsionaldandyru-strategiyasy>). Ұлыбритания мен Қазақстан үкіметінің бастамасымен 2014 жылы басталып бес жылға

жоспарланған «Ньютон – Эл-Фараби» серіктестік бағдарламасы: энергетика, денсаулық сақтау және әл-ауқат, ауылшаруашылығы технологиялары, төтенше жағдайлардан кейін қалпына келтіру қабілетін қалыптастыру, экология мен қоршаған орта, азық-түлік және су жүйесіне қатысты бірлескен ғылыми-зерттеулер мен мамандармен алмасуға бағытталған (Обзор, 2017: 29).

Негізінен Қазақстандағы университеттер академиялық ұтқырлықтың екі түрін жүзеге асырады: сыртқы (халықаралық) және ішкі (мемлекеттің аумағында). Сонымен қатар, Тараз декларациясы негізінде ішкі кредиттік академиялық ұтқырлық та жүзеге асуда. Оған 2014-2015 жылдары 1020 білім алушы қатысқан. Қазақстандағы білім беру жүйесіндегі интернационализация экспорт-импорт формуласында жүзеге асуда. Оның көрінісі, 2014-2015 жылдары Қазақстанға бір айдан бір семестрге дейінгі уақытқа Қытай, Ресей, Өзбекстан, Үндістан, Моңғолия елдерінен 9077 шетелдік білім алушылар келген болатын. Бұл көрсеткіш алдыңғы жылдармен салыстырғанда біршама өскенін көрсетеді (Обзор, 2017: 27-28).

Жоғары білім беру жүйесін интернационализациялаудың бір бағыты – профессор-оқытушылардың академиялық ұтқырлығы болып табылады. 2009 жылдан Білім және ғылым министрлігі «Шақырылған профессорлар» бағдарламасын қаржыландыра бастады. Бүгінгі таңда бағдарлама бастау алған уақыттан бастап 2017 жылға дейін Қазақстанға шамамен Еуропа, АҚШ, Азия және Ресейден 7000-ға жуық профессорлар дәріс оқуға келген. Осы уақыт аралығында 209 бірлескен ғылыми-зерттеу жобалары да жүзеге асқан. Қазақстандық және Германия, Польша, Швейцария, Ұлыбритания, Түркия, АҚШ елдеріндегі университеттері арасындағы серіктестік аясында 600-ге жуық қазақстандық оқытушылар шетелге дәріс оқуға кеткен (Обзор, 2017: 28). Сондай-ақ, 2011 жылдан бастап Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің бастамасымен республикадағы ЖОО-ның педагогикалық мамандықтары оқытушыларының біліктілігін арттыру Бағдарламасы негізінде, 2012-2015 жылдары 933 оқытушы «Өрлеу» БАҰҚ АҚ-ның серіктес шетелдік ЖОО-да (Ньюкасла университеті, Ұлыбритания; Цукуба университеті, Жапония; Валенский политехникалық университеті, Испания; Порта Жоғары техникалық университеті, Португалия; Менеджмент және технологиялар Халықаралық академиясы, Германия) аралас оқыту әдісі негізінде біліктіліктерін арттырған (Обзор, 2017: 23).

Ал «Қос дипломды білім» бағдарламасын жүзеге асырып отырған аймақтық университеттердің бірі – Yessenov University. Теңіз саласындағы мамандарды дайындайды. Бұл университет Әзірбайжан мемлекеттік теңіз академиясымен (ӘМТА) ынтымақтаса отырып, «Қос дипломды білім» бағдарламасына сәйкес Yessenov University студенттері бірінші курстың екінші семестрінен бастап оқуды ӘМТА жалғастырып, сонымен қатар Yessenov University оқу орнында қашықтықтан білім беру технологиясы бойынша оқуларын жалғастыру мүмкіндігіне ие. Ал университеттің профессор-оқытушылар құрамы Халықаралық конвенция талаптарына сай түрлі шетелдік оқу орындарында біліктіліктерін арттырып отырады.

Қорытынды

Қорыта келгенде, интернационалдандыру кең мағынада объектінің бағдарының қызметін

халықаралық өлшеммен, мысалы, жоғары оқу орындарының халықаралық бағытта дамытуға деген ұмтылысын көрсетеді. Қазақстанда жоғары оқу орындарының интернационалдану процесі мемлекеттің тәуелсіздік алуымен басталып, қазіргі таңда қарқынды түрде дамып отыр. Қазақстанда интернационалданудың негізінен сыртқы түрі, оның ішінде кредиттік ұтқырлық жақсы дамуда. Ал, оқытушы-профессорлардың мобильділігі студенттермен салыстырғанда әлі де болса даму көрсеткіші төмен. Академиялық мобильділіктің өзінде де көбіне біржақты даму анық байқалады, мәселен шет елдерден Қазақстанға келуші студенттерден гөрі сырт елдерге кетуші студенттердің саны басым. Ал, оқытушы-профессорлардың ұтқырлық көрсеткіші кері бағытта басымдық көрсетеді. Дегенмен, түрлі халықаралық, отандық және университет аралық келісімшарттар мен бағдарламалардың арқасында, Қазақстандағы жоғары білім берудің интернационалдануы одан әрі дамиды деп сенеміз.

Әдебиеттер

- Петрович О.Г. (2009) Глобализация системы высшего образования России: основные направления деятельности //Известия Саратовского университета, – Т. 9. Серия Социология. Политология. – Вып. 2. – С. 31-34
- Knight, J. (1994). Internationalization: Elements and checkpoints (Research Monograph, No. 7). Ottawa, Canada: Canadian Bureau for International Education. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED549823.pdf>
- Knight, J. (2008). Higher education in turmoil. The changing world of internationalisation. Rotterdam, the Netherlands: Sense Publishers.
- Knight, Jane (1997). Internationalization of Higher Education: A Conceptual Framework. In: Knight, J.; De Wit. H. (eds). Internationalization of Higher Education in the Asia Pacific Countries. Amsterdam: European Association of International Education (EAIE). Pages 5-19.
- Soderqvist, Minna (2002). Internationalization and Its Management at Higher-Education Institutions: Applying Conceptual, Content and Discourse Analysis. Helsinki: Helsinki School of Economics, 285 p.
- Blanca L. Delgado-Márquez, Nuria Esther Hurtado-Torres and Yaroslava Bondar. (2011) Internationalization of Higher Education: Theoretical and Empirical Investigation of Its Influence on University Institution Rankings. RUSC vol. 8 No 2 | Universitat Oberta de Catalunya | Barcelona, July 2011, pp. 265-284)
- Hiroshi Ota (2018) Internationalization of Higher Education: Global Trends and Japan's Challenges. Educational Studies in Japan: International Yearbook No. 12, March, pp. 91-105
- Hans de Wit, Laura Howard, Eva Eggen-Polak (2015) Internationalisation of Higher Education, Brussels, 326 p.
- Varghese, N.V. (2013). "Globalization and higher education: Changing trends in cross border education." Analysis Reports in International Education, 5(1), 7-20.
<http://data.uis.unesco.org>
- O'Mahony, J. (2014). Enhancing student learning and teacher development in transnational education. York, England: Higher Education Academy
- Altbach, P.G. (2012). "Franchising – the McDonaldization of higher education". International Higher Education, 2012(66), 7-8.
<https://www.bolashak.gov.kz/kz/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html> – 10.05.2019.
- 100 нақты қадам. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000100> – 10.05.2019.
- Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> – 10.05.2019.
- Қазақстан Республикасында 2015-2020 жылдарға арналған білім беру жүйесін реформалаудағы стратегиялық бағыттарды әзірлеу. Диагностикалық есеп (2014.). – Астана: Индигопринт, 147 б.
- Яновская О.А., Эралиева А.Э. (2012) Интернационализация высшего образования Казахстана //Известия Национальной Академии наук Республики Казахстан. – №6, С. 9-13 [The internationalization of higher education in Kazakhstan]

Егер М., Бурлина Е. (2015) Что такое интернационализация высшего образования? Формы и доверие //Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 17, №1, С. 30-33 [Jäger M., Burlina E. What is higher education internationalization? Forms and trust]

Стратегия академической мобильности в Республике Казахстан на 2012-2020 годы (2012), Астана, 11 с.

Стратегия Интернационализации и академической мобильности Западно-Казахстанского государственного университета им. М. Утемисова на 2012-2020 годы. //https://wksu.kz/kz/2016-01-28-14-24-14/dualdy-o-ytu-zh-jesi-men-leumettik-seriktestikter-arysynda-y-kelisimshartty-tizimi/53-catuchpro/476-b-mu-2012-2020-zhyldar-a-arnal-an-internatsionaldandyru-strategiyasy – 08.05.2019.

Обзор системы высшего образования. Казахстан //http://www.erasmusplus.kz/index.php/ru/edukaz/system – 10.05.2019.

Қазақстан университеттеріндегі интернационалдандыру: аймақтардағы табысты тәжірибе // www.britishcouncil.kz – 10.05.2019.

References

Petrovich O.G. (2009) Globalizaciya sistemy vysshago obrazovaniya Rossii: osnovnye napravleniya deyatelnosti//Izvestiya Saratovskogo universiteta, – Т.9 Seriya Sociologiya. Politologiya. – Вып.2., s.31-34

Knight, J. (1994). Internationalization: Elements and checkpoints (Research Monograph, No. 7). Ottawa, Canada: Canadian Bureau for International Education. Retrieved from <https://fi.les.eric.ed.gov/fulltext/ED549823.pdf>

Knight, J. (2008). Higher education in turmoil. The changing world of internationalisation. Rotterdam, the Netherlands: Sense Publishers.

Knight, Jane (1997). Internationalization of Higher Education: A Conceptual Framework. In: Knight, J.; De Wit. H. (eds). Internationalization of Higher Education in the Asia Pacific Countries. Amsterdam: European Association of International Education (EAIE). Pages 5-19.

Soderqvist, Minna (2002). Internationalization and Its Management at Higher-Education Institutions: Applying Conceptual, Content and Discourse Analysis. Helsinki: Helsinki School of Economics, 285 p.

Blanca L. Delgado-Márquez, Nuria Esther Hurtado-Torres and Yaroslava Bondar. (2011) Internationalization of Higher Education: Theoretical and Empirical Investigation of Its Influence on University Institution Rankings. RUSC vol. 8 No 2 | Universitat Oberta de Catalunya | Barcelona, July 2011, pp. 265-284

Hiroshi Ota (2018) Internationalization of Higher Education: Global Trends and Japan's Challenges. Educational Studies in Japan: International Yearbook No. 12, March, pp. 91-105

Hans de Wit, Laura Howard, Eva Egron-Polak (2015) Internationalisation of Higher Education, Brussels, 326 p.

Varghese, N.V. (2013). "Globalization and higher education: Changing trends in cross border education." Analysis Reports in International Education, 5(1), 7-20.

<http://data.uis.unesco.org>

O'Mahony, J. (2014). Enhancing student learning and teacher development in transnational education. York, England: Higher Education Academy

Altbach, P.G. (2012). "Franchising – the McDonaldization of higher education". International Higher Education, 2012(66), 7-8.

<https://www.bolashak.gov.kz/kz/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html> – 10.05.2019.

100 naqty qadam. Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 2015 zhylygy 20 mamyrdagy bagdarlamasy// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000100> – 10.05.2019.

Qazaqstan Respublikasynda bilim berudi damytudyn 2011-2020 zhyldarga arналған мемлекеттік бағдарламасы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> – 10.05.2019.

Qazaqstan Respublikasynda 2015-2020 zhyldarga arналған bilim beru zhuiesin reformalaudagy strategiyalyk bagyttardy azirleu. Diagnostikalyq esep (2014.), Astana: Indigoprint, 147 b.

Yanovskaya O.A., Eralieva A.E. (2012) Internatsionalizatsiya vysshago obrazovaniya Kazakhstana //Izvestiya Nacionalnoi Akademii nauk Respubliki Kazakhstan. – №6, s. 9-13 [The internationalization of higher education in Kazakhstan]

Yeger M., Burlina E. (2015) Chto takoe internatsionalizatsiya vysshago obrazovaniya? Formy i doverie //Izvestiya Samarskogo nauchnogo centra Rossiyskoy akademii nauk. – Т. 17, №1, s. 30-33 [Jäger M., Burlina E. What is higher education internationalization? Forms and trust]

Стратегия академической мобильности в Республике Казахстан на 2012-2020 гody (2012), Астана, 11 с.

Стратегия Интернационализации I академической мобильности Западно-Казахстанского государственного университета им.М.Утемисова на 2012-2020 гody. //https://wksu.kz/kz/2016-01-28-14-24-14/dualdy-o-ytu-zh-jesi-men-leumettik-seriktestikter-arysynda-y-kelisimshartty-tizimi/53-catuchpro/476-b-mu-2012-2020-zhyldar-a-arnal-an-internatsionaldandyru-strategiyasy – 08.05.2019.

Обзор системы высшего образования. Казахстан //http://www.erasmusplus.kz/index.php/ru/edukaz/system – 10.05.2019.

Казахстан университеттеріндегі интернационалдандыру: аймақтардағы табысты тәжірибе// www.britishcouncil.kz – 10.05.2019.